

ימי החנוכה

אוצרות המועדים

ביאורים ועיונים במהות החג והלכותיו
סדורים על סדר תפילת "ועל הנסים"

מדוע אין מזכירין את נס השמן ב"ועל הנסים"?

היכן הן "הצרות קדשך"?

מהו הנס ב"מסרת רשעים ביד צדיקים"?

מהו עומק מזימת היוונים "להשכים תורתך"?

סט הספרים דרני החסידות

ענינים • מועדים
פרשיות - ב' כרכים

סט הספרים דרני החיים

לפי סדר פרשיות התורה
ועל מועדי השנה

ב' כרכים

900 עמודים כשני כרכים

כ-200 ליקוטים בנושאים נבחרים בין
אדם למקום ובין אדם להבירור

מלוקטים מרבבות אגרות קודשו של
כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

להזמנות: 718-770-3030
oh@chasidus.net

הכמות מוגבלת

משלוח חינם

פתח דבר

בעזה"ת.

לרגל ימי החנוכה הבעל"ט, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדיי, קונטרס 'אוצרות המועדים - ימי החנוכה', והוא אוצר בלום בעניני ימי החנוכה - מתורתו של של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש צוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

הביאורים שנלקטו מכל מרחבי תורת רבנו, נסדרו כאן על סדר תפילת "ועל הנסים" דימי החנוכה, גם הצגנו בזה מדור "חידושי סוגיות" בעניין נר שבת עדיף מנר חנוכה לשיטת הרמב"ם. ועל כל זאת צרפנו לקט מכתבי הדרכה ללימוד התורה לאור ימי החנוכה.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמתת הדברים.

ויהי רצון שנזכה לראות במהרה בהעלאת הנרות במנורת המקדש, ובחנוכת בית המקדש השלישי, כן תהי' לנו במהרה בימינו ובעגלא דידין.

מכון אור החסידות

כסלו ה'תש"פ

צוות העריכה וההגהה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכר

להקדשה בחוברת התקשורו 03-3745979

ארץ הקודש:
ת.ד. 2033, נפר חב"ד 6084000
טל. 03-374-5979
United States:
1469 President St. Brooklyn, NY
Tel. 718-534-8673

תוכן ענינים

ורשימת המקורות

שער ראשון

עיונים וביאורים בתפלת "ועל הנסים"

ועל הנסים ועל הפרקו ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ◊ עמ' ג

מדוע אין מזכירין את נס השמן ב"ועל הנסים"?

בגמרא מזכירים רק את נס השמן ולא את נס נצחון המלחמה, ובנוסף "ועל הנסים" רק את נצחון המלחמה ולא את נס השמן. מדוע? / נס פך השמן - עיקר הנס, וגמר ושלימות הנצחון על היונים

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 237 ואילך)

להשפיקם תורתך ◊ עמ' ח

השמן קיים, אך טמא הוא!

'שמן' רומז לחכמת התורה. רצון היונים הוא 'לטמא' את חכמת

התורה דישאל, ולכן הותירו את השמן אך טמאו אותו

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 3 ואילך. 324 ואילך;

תורת מנחם התוועדויות חל"ה עמ' 317 ואילך. חכ"ט עמ' 289 ואילך)

וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ◊ עמ' יא, טו

נוסח "דבר והיפוכו"

מה פירוש התואר "זדים" ומי הם "עוסקי" התורה? / האם התארים "טמאים" ו"רשעים"

האמורים באומות העולם הם "דבר והיפוכו" מ"טהורים" ו"צדיקים" שבישראל?

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ל עמ' 209 ואילך)

הנס ב"מסרת רשעים ביד צדיקים"

מצד מה נחשבת מסירת ה"טמאים" וה"רשעים" ביד ה"טהורים" וה"צדיקים" לדבר

מופלא ונס? / ביאור מחודש בתוכן ההודאה על נצחון המלחמה דבני חשמונאי

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ל עמ' 209 ואילך)

והדליקו נרות בחצרות קדשך ◊ עמ' יז

מה הן "חצרות קדשך"?

מדוע הדליקו את נרות המנורה, שמקומם בהיכל, ב"חצרות קדשך"?

והאם התואר "חצרות קדשך" תואם ככינוי לעזרה?

(ע"פ לקוטי שיחות חכ"ה עמ' 235 ואילך)

שער שני

חידושי סוגיות ◊ עמ' כא

בדין נר שבת עדיף מנר חנוכה

יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא / יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלוש" גדר בגוף נר שבת, ועפ"ז יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן - לענין קידוש ולענין נר שבת / יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 372 ואילך)

שער ראשון

עיונים וביאורים בתפילת "ועל הנסים"

ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות
ועל התשועות ועל הנפלאות

מדוע אין מזכירין את נס השמן ב"ועל הנסים"?

בגמרא מזכירים רק את נס השמן ולא את נס נצחון המלחמה, ובנוסף
"ועל הנסים" רק את נצחון המלחמה ולא את נס השמן. מדוע? /
נס פך השמן – עיקר הנס, וגמר ושלימות הנצחון על היוונים

בסוגיא דחנוכה, לאחר שפותרת הגמרא ושואלת "מאי חנוכה"? מביאה הגמרא
סיפור הנס דפך השמן – "לא מצאו אלא פך אחד של שמן כו' נעשה בו נס והדליקו
ממנו שמונה ימים".

יודועה הקושיא¹ – דלכאורה, עיקר הנס דחנוכה הי' בנצחון המלחמה "גבורים ביד
חלשים ורבים ביד מעטים וכו'", וכיצד לא הזכירו בגמרא כלל נס זה, והזכירו רק הנס
דפך השמן? הלא לכאורה "עשו מן הטפל עיקר"²!

אפשר אמנם לתרץ, שכוונת הגמרא בשאלתה "מאי חנוכה" אינה לברר מה היא
הפיכה לקביעת ימי החנוכה כימים טובים³ (כי בזה פשיטא לן שקבעום משום עיקר הנס
– נצחון המלחמה, ואין צורך לשאול על כך). אלא שהוקשה לגמרא: מאיזו סיבה תיקנו
שימי חנוכה יהיו שמונה ימים? הלא מצד נצחון המלחמה די לקבוע כיום טוב את יום,
הנצחון ותו לא! ולזאת הביאו המעשה דנס פך השמן, ש"הדליקו ממנו שמונה ימים",

1) שערי אורה (לכ"ק אדמו"ר האמצעי) כב, א (וראה שם בריש המאמר). וראה גם מאמרי רבינו הזקן –
תקס"ג עמ' נז. דרך מצוותיך (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק) ריש מצוות נר חנוכה (עא, א). ועוד. וראה פר"ח
או"ח סעת"ר (ד"ה עוד תי' בב"י): "שאינ סברא... (ש)עיקר יום הנצחון שנצחו מאויביהם... שלא יקבעוהו
לדורות".

2) לשון כ"ק אדמו"ר האמצעי בשערי אורה שם.

3) כן י"ל עכ"פ מצד חומר הקושיא הנ"ל.

שבזה מבוארת הסיבה לקביעת מספר ימים זה⁴.

אמנם, ביאור זה אינו מועיל לנו לשיטת רש"י, שמפרש "מאי חנוכה – על איזה נס קבעוה". כלומר, שדברי הגמרא כאן באו לבאר על איזה נס נקבע כללות היום טוב. וכאמור, הרי זה תמוה – כיצד אומרים שקבעוהו משום נס השמן, ולא משום נצחון המלחמה, שלכאורה הוא עיקר הנס!?

ועוד צריך ביאור:

בדברי הגמרא מסיימים: "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה". וברש"י מפרש ד"הודאה" היינו "לומר על הניסים בהודאה".

ולכאורה, הרי זה תמוה: נוסח "ועל הניסים" עוסק כולו בנס נצחון המלחמה ("מסרת גיבורים ביד חלשים" וכו'), ולא נזכר בו כלל נס השמן⁵. וכיצד מתיישב זה עם משמעות הגמרא, שתיקנו את אמירתו ("הודאה") משום נס פך השמן⁶ (שרק הוא נזכר בגמרא כאן)?!

והנה, בתירוץ שאלה זו ביארו בכמה ספרים⁷, שעיקר הגזירה בימי חנוכה לא היתה על הגופים דישראל⁸, אלא על דת ישראל⁹ – "בטלו דתם"¹⁰; "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"¹¹, ולכן, לא קבעו בגמרא כעיקר את נס נצחון המלחמה – הצלת הגוף, אלא את נס השמן – שהי' בשייכות לקיום מצוה בבית המקדש, ובשייכות לנרות,

4) ראה פר"ח שם: "ואילולי נס של שמן היו קובעין לדורות יום אחד יום טוב בהלל והודאה, אלא שבשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות".

5) כי אף שזכור בו "והדליקו נרות בחצרות קדשך" – ראה המבואר להלן עמ' כב ואילך, דבהכרח לומר שזה קאי על נרות שהדליקו להודאה והלל לקב"ה, ולא בנרות המקדש שמקומם בהיכל ולא "בחצרות" המקדש. עיין שם בארוכה.

6) כפשטות ל' הש"ס (ופרש"י) שם. ודלא כמ"ש בחדא"ג מהרש"א שם דענין נס השמן בא כתירוץ לשאלה "מאי חנוכה . . מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו נרות" (שהרי הדלקת הנרות לא נזכרה כלל בברייתא שם). וראה לקמן הערה 26.

7) שערי אורה שם פמ"א–ב (יז, א ואילך). פנ"ג (כב, א ואילך). מאמרי רבינו הזקן ודרך מצוותיך שם. ועיין ג"כ תורה אור (לכ"ק רבינו הזקן) וישב ד"ה בכ"ה בכסלו (כט, א. ל, א). מקץ ד"ה ענין חנוכה (לב, ב ואילך). ועוד. וראה ג"כ נר מצוה להמהר"ל (כב, א ואילך).

8) דהמלחמות הגשמיות שהיו אז, היו תוצאה מן הגזירות על דת ישראל (ראה ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה. מגילת אנטיוכוס בארוכה).

9) ראה ג"כ לבוש, ב"ח וט"ז – אר"ח שם, בטעם שלא קבעו חנוכה לימי משתה ושמחה כפורים.

10) ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה.

11) נוסח "ועל הניסים".

אוצרות המזעדים

ז

המרמזים על כללות ענין התורה והמצוות, "נר מצוה ותורה אור"¹² – ההצלה הרוחנית. אולם, אף לביאור זה, אין הענין מחוור עדיין כל צרכו:

הלא ההצלה הגשמית מן המלחמה היתה באופן נפי לגמרי – "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו"¹³, ועוד זאת – אף ההצלה הרוחנית באה רק על ידי (ולאחרי) ההצלה הגשמית; וכיון שכן, אף שנתבאר שהנצחון הרוחני הוא העיקר – הנה מכל מקום, לכל הפחות בדרך טפל היו צריכים להזכיר בגמרא גם את הנפס דנצחון המלחמה, ומאי טעמא לא הזכירו נס זה כלל ועיקר?¹⁴!

◇ ◇ ◇

ויש לומר הביאור בזה, ובהקדים:

נתבאר בספרי החסידות, שיסוד ושוורש מלחמת היוונים (שבעיקרה היתה, כאמור, מלחמה רוחנית) ה' – מלחמה כנגד אמונתם של ישראל באלקות וברוחניות, שהיא באופן שאינה תלוי' כלל בהשגת השכל ובגדריו;

כלומר: היוונים, בהיות שהתעסקו בחכמות ומושכלות, ראו את השכל כעיקר, וכיחשו בכל מה שאינו מושג ומבואר בשכל; לכן, התנגדו היוונים לקיום התורה ומצוות דישאל – כיון שתורתנו הקדושה אין עיקרה בחכמה ובשכל שבה, אלא בקדושתה ובהיותה תורת ה'. אשר לכן, אף הדברים שבה שהם נעלים מן הבנת האדם, מקיימים אותם ישראל מתוך אמונה, שלמעלה מן השכל.

ולפי יסוד זה, יש לבאר ששלימות נצחון המלחמה נגד היוונים, היתה דוקא בנס הנרות שבמנורת המקדש:

דהנה, אודות מנורת המקדש אמרו רז"ל¹⁵, שהיא "עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", בנס המיוחד שהי' ב"נר המערבי" שבה (דאף שהי' בו שמן כמדת שאר הנרות, הי' ממשיך ודולק כל המעת לעת);

והסיבה לכך שדוקא נס זה שבמנורה הוא "עדות" לכך "שהשכינה שורה בישראל" (הגם שהיו "עשרה ניסים" תמידיים בבית המקדש¹⁶) – כי מבין כל הברואים שבעולם,

(12) משלי ו, כג.

(13) בהשלמה לשו"ע רבינו הזקן (להרר"ג מדובראוונא) סע"ד ס"ג שההצלה "לא הי' ע"ד נס גלוי". אבל בפשטות כוונתו רק בערך להנס דפך השמן, שהרי מפורש "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים".

(14) כי מה שאמרו "וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום", הרי: (א) זהו רק בכדי לציין הזמן שהי' בו נס השמן (שבעת שגברו ונצחום – אז הי' נס השמן). (ב) גם מ"ש ו"ונצחום" – הרי הנפס של נצחון המלחמה ("גבורים ביד חלשים כו") לא נזכר כאן כלל, אלא רק שהי' נצחון.

(15) שבת כב, ב. וש"נ.

(16) אבות פ"ה מ"ה. יומא כא, א.

ה"אור" הוא הנברא הכי רוחני¹⁷ (שאינו נתפס (כל כך)¹⁸ בגשם העולם)¹⁹. וכיון שכן, הרי הוא "כלי" מתאים יותר שישרה ויתגלה בו ה'אור' הרוחני דהשכינה²⁰. לכן, דוקא הנס שהי' באור נרות המנורה, הוא המעיד ומגלה בעולם את אור "השכינה" ש"שורה בישראל".

על פי זה, מבוארת גם המעלה דנס השמן שהי' בנרות המנורה:

כיון שנס זה שנעשה לישראל הי' בשייכות לאור המנורה, שהוא "כלי" לאור האלקי שלמעלה מהבריאה, ובזה גופא - הי' זה נס אלקי גלוי, שלמעלה לגמרי מגדרי הטבע - הרי בזה נתגלה באופן הכי חזק "שהשכינה שורה בישראל" - שלישראל יש שייכות לאלקות כפי שהיא למעלה לגמרי מגדרי העולם.

ובזה הי' הנצחון כנגד מלחמת היוונים, והמענה המוחלט לטענתם - כי בזה נתברר שאכן ישראל הם שונים ומיוחדים מכל שוכני ארץ, ב'שייכותם' לאלקות שלמעלה מן העולם. וכיון שכן, מובן שאף לימוד התורה וקיום המצוות שלהם אינו צריך להיות רק בדברים המובנים ומתקבלים בגדרי השכל, אלא בקבלה מוחלטת של כל דברי התורה, מתוך אמונה והכרה שהיא תורת ה' שלמעלה לגמרי מגדרי העולם ושכל הנבראים.

ולפי זה נמצא, שנס פך השמן אינו רק פרט 'צדדי' בניסי המלחמה ביוונים (מצד שהוא נס רוחני, המבטא את נצחון התורה והמצוות - 'נר מצוה ותורה אור') - אלא הוא הוא שלימות ההצלה מידי היוונים וגמר נצחון המלחמה כנגדם (ובלשון המהר"ל: "הנס הזה שנעשה בשמן, הוא הנצחון שנצחו ישראל את היוונים").

על פי זה, תסור התמיהה דלעיל - מדוע לא הזכירו בגמרא את נס הנצחון, וב'ועל הנסים" לא הזכירו את נס השמן:

דהנה, אף שנס נצחון המלחמה הי' נס גלוי (כנ"ל), מכל מקום, הרי סוף סוף הי' זה נס

17 אף שיש ענין באויר שהוא למעלה מאור (אור - יו"ד אור) ושורש האור - כמבואר בדרושי החסידות לחנוכה (בתורה אור, שערי אורה וכו'). ואכ"מ.

18 וע"ד החילוק שבין קול, מראה וריח: גם בנוגע לקול מצינו בדברי חז"ל ש"אין בו ממש" (פסחים כו, א). ואולם, על אף שלגבי דברים גשמיים אחרים הקול "אין בו ממש", מ"מ, נאחו הוא בגשם - תנועות באויר הגשמי (ועד שאפשר לעשותו נוזל וגם גוש); וכן הריח, אע"פ שהוא רק התפשטות הדבר, מ"מ יש לו איזו שהיא אחיזה בגשמיות הדבר (ועד ש"יש בו ממש". רש"י פסחים שם), שחלק מהדבר נמשך גם למרחוק (ולכן שייך שהריח נחלש ונחלש עד שנכלה לגמרי (משא"כ האור). משא"כ מראה - הוא אינו גשם הדבר הנראה.

19 ראה גם שומר אמונים ויכוח שני ד"ה האמנם. וראה מגן דוד להרב"ז אות עי"ן. ולהעיר מספר המאמרים תש"ח (לכ"ק אדמו"ר הרי"צ) עמ' 95: "דכל ענין המציאות למעלה הוא אור", ע"ש.

20 דלכן מצינו, שבעת שרוצים לציין ענין רוחני, רגילים להשתמש במושג (ומשל) ד"אור" (ראה ספר הערכים-חב"ד מע' אור-בהירות סעיף יא (וראה שם מע' אור ס"א) וש"נ). ובלשון הכתוב (משלי שם): "כי נר מצוה ותורה אור".

אוצרות המזעדים

ט

גשמי – ההצלה הגשמית של ישראל במלחמה של בני חשמונאי כנגד היוונים.

וכיון שכן, עם היות שכשלעצמו נצחון המלחמה הוא גם חשוב ועיקרי – הנה בהשוואה לנס הנרות, שהוא נס רוחני בתכלית, המגלה אלקות כפי שהוא למעלה לגמרי מן העולם וגדריו – הרי המציאות הגשמית וגדרי העולם אינם 'תופסים מקום' כלל וכלל לעומתו, וממילא אף נס הנצחון הגשמי אינו 'תופס מקום' כלל²¹.

לכן, אף שפשוט שקביעת היום טוב דחנוכה אינה רק משום הנס דפך השמן, אלא היא גם על נס נצחון המלחמה²² – מכל מקום, לא הזכירו בגמרא את נס הנצחון. כי כיון ששלימות ועיקר הנצחון היתה בנס השמן (כמבואר לעיל), אשר על כן מזכירים אותו כעיקר הנס – הנה אי אפשר להזכיר יחד עמו את נס הנצחון, כיון שביחס לנס השמן הוא אינו נחשב ותופס מקום כלל²³.

אמנם, מאידך, כיון שקביעת היום טוב היא על ב' הניסים, הנה כשתיקנו "הלל והודאה" – תיקנו זאת באופן שתהי' הודאה מיוחדת גם על נס הנצחון. ולכן, ייחדו את נוסח "ועל הניסים" והזכירו בו את נצחון המלחמה בלבד (ולא את נס השמן)²⁴ – כדי שתהי' אפשרות להזכיר את נס הנצחון כשלעצמו (שאו דוקא הוא 'תופס מקום' כנס), ולהודות ולהלל עליו לקב"ה.

21) וההעדר תפיסת מקום דהכא אינו ע"ד מאמר חז"ל (חולין ס, ב) "שרגא בטיהרא מאי אהני", שאור הנר בטל בפני אור השמש – כי שם, על אף שאור השמש אינו רק יותר גדול בכמות, כ"א גם באיכות האור, מ"מ, אור הנר הוא עדיין מציאות של אור, והשאלה היא רק "מאי אהני" (ראה גם המשך תעריב (לכ"ק אדמו"ר הרשב"ב) פרק רפ. ובכ"מ); משא"כ בנדו"ד, לגבי האור הרוחני שהאיר דחנוכה (ע"י נס הנרות) – שקשור באור אלקי שלמעלה מגדרי הבריאה – אין למציאות של נצחון המלחמה תפיסת מקום כלל.

ועפ"ז תומתק סברת הלבוש דלעיל הערה 10 (שאינן הנס הגשמי חשוב כלל לקבוע עליו ימי שמחה).

22) ויתירה מזו: גם לולא הנס דפך השמן היו נגאלים מגלות יון ע"י הנס דמסרת כו', וראוי לקבוע ע"ז יו"ט כו'.

23) אבל שניהם ישנם. וקביעות ימי חנוכה היא ג"כ בשביל ניצוח המלחמה, וכגמ' שבת שם שהובא לעיל, שמביא בהמשך ל"מאי חנוכה" – זה שקבעום (הלל ו)הודאה, שהיא אמירת ועל הניסים שתוכנה שבת על נצחון המלחמה [יו"ל עוד, שזהו ג"כ הטעם לאריכות ל' הש"ס "ובשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום" – דלכאורה, בכדי לקבוע הזמן הי' מספיק לומר "ובשנצחום כו'" – כי בזה מרמז גם על הנס דנצחון המלחמה]. אלא שבגלוי ובפירוש אא"פ להיות שניהם יחד, כבפנים.

24) ואת ההודאה על נס השמן קבעו (בגלוי) בהדלקת נרות חנוכה.

וי"ל, דמ"מ, באופן של רמז, מוזכרים ב' הניסים בב' המקומות – ב"ועל הניסים": מה שמזכירים בו "והדליקו נרות בחצרות קדשך" – השבח וההילול לקב"ה ע"י נרות, כנ"ל בהערה 6 (אף שבדאי שבחו ושמחו גם באופנים אחרים) – מרמז על ענין האור דחנוכה (הקשור עם נס הנרות); והדלקת הנרות – הרי היא שייכת גם לנצחון המלחמה (ראה לקוטי שיחות חט"ו עמ' 7-366), אלא שאי"ז ענין שבגלוי. וגם בנוסח דהנרות הללו מזכירים את ה"תשועות" (שקאי על נצחון המלחמה, כמבואר בלקו"ש שם), אך אין מזכירים בפירוש את פרטי נס המלחמה.

לְהַשְׁכִּיחַם תּוֹרַתְךָ

הַשְׁמֵן קַיִים, אֶךְ טַמְא הוּא!

‘שמן’ רומז לחכמת התורה. רצון היוונים הוא ‘לטמא’ את חכמת התורה דישראל, ולכן הותירו את השמן אך טמאו אותו / ביאור דיוק הלשון “שעמדה מלכות יוון . . להשכיחם תורתך”

בנוגע למטרת מלחמת היוונים (שהיתה, בעיקרה, מלחמה רוחנית) אומרים בנוסח “ועל הניסים”: “שעמדה מלכות יוון הרשעה . . להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך”. ובספרי החסידות! דקדקו בלשון זו, שנקטו “(להשכיחם) תורתך” דוקא, ולא “להשכיחם התורה” סתם – דבלשון זו באה לידי ביטוי כללות כוונת ומטרת היוונים במלחמתם, כדלקמן.

דהנה, איתא בגמרא: “מאי דכתיב ‘מי האיש החכם ויבן את זאת . . על מה אבדה הארץ’, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירושוהו, עד שפירשו הקב”ה בעצמו, שנאמר ‘ויאמר ה’ על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם’ . . שלא ברכו בתורה תחילה”.

ובביאור דברי הגמרא “שלא ברכו בתורה תחילה” איתא בב”ח³ (ומרומז ברכינו יונה⁴), שהגם ש”מדו ריבוי תורה, היתה חסרה בלימודם הכונה “להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה כו”;

ולכן “אבדה הארץ” – “כלומר נחרבה ונשארה חומרית מבלי עובר שם קדושת השכינה”. ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת, היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך, שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה’ המה, ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה”.

וזוהו “שלא ברכו בתורה תחילה” – כי התוכן דברכת התורה הוא: “להודות לו על נתינת התורה לעמו ישראל כדי שיהיו דבקים בקדושתה ובשכינה ית’. והוא המכוון בברכת ‘אשר בחר בנו’ – על אשר קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו תורתו הקדושה, כלי חמדתו שהי’ משתעשע בה בכל יום, כדי שתתדבק נשמתנו בעצמות קדושת התורה ורוחניותה ולהוריד השכינה בקרבנו כו””.

והנמצא מדברים אלו, שבתורה ישנם ב’ ענינים: (א) לימוד התורה – בהבנה והשגה בשכל האדם; (ב) הדבקות וההתאחדות בנותן התורה – קדושת התורה, שלמעלה מן השכל וההשגה.

והסדר שצריך להיות בזה הוא (כלשון הגמרא) – “ברכו בתורה תחילה”:

1 נתבאר בארוכה בספר המאמרים תש”א (לכ”ק אדמו”ר הרי”צ) עמ’ 59 ואילך.

2 נדרים פא, א. ב”מ פה, ריש ע”ב.

3 או”ח סי’ מז.

4 הובא ברין נדרים שם. שו”ע רבינו הזקן או”ח ר”ס מז.

אוצרות המועדים

יא

דהנה, עיקר ועצמות התורה היא קדושתה, שהיא "כלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום". ומטרת נתינתה לישראל היא, למען יוכלו "להתעצם ולהתדבק בקדושת ורוחניות התורה", להתדבק בקב"ה נותן התורה – על-ידי לימודם ועיונם בה.

אמנם, בעת שעוסק האדם בלימוד התורה, בהבנת והשגת שכלו, אזי עלול להיות שלא תהי' נרגשת אצלו קדושת התורה – דכיון ועיקר עיסוקו בה הוא ב"חכמתכם ובינתכם" שבה, אפשר שתהי' אצלו, להבדיל, כשאר חכמות, ולא יהי' נרגש שתורתו של הקב"ה היא.

ולכן, תחילה, עוד קודם תחילת הלימוד, צריך לידע מהו עיקר התורה ומהי מטרת הלימוד – שזוהי ההתמסרות והדביקות בקדושת התורה ("ברכו בתורה תחילה"); ואחר-כך, כשלב שני, הוא הלימוד בתורה בהבנה והשגה. דאזי, גם הלימוד שהוא בהבנה והשגה בשכל האדם, 'חדורי' ונרגשת בו קדושת התורה, שלמעלה מן השכל.

ובזה מבואר בנדון דידן, שבאמת ישנו הפרש גדול בין הלשון "להשכיחם התורה" ו"להשכיחם תורתך" – דאילו היו נוקטים כאן "להשכיחם התורה", הי' הפירוש בזה שהיוונים רצו להשכיח את כללות לימוד התורה, אמנם דקדוק הלשון "תורתך" בא ללמד שעיקר מלחמתם היתה נגד הרוחניות והאלקות שבתורה.

כלומר: ליוונים לא הי' אכפת (כל כך) שישראל ילמדו תורה, אלא שרצו שלימוד התורה יהי' רק מצד השב"כ שבתורה, ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", וכלימוד שאר חכמות העולם, להבדיל, ולא מצד קדושתה – שהיא תורת ה'.

וזהו שאומרים "להשכיחם תורתך" – שמטרתם היתה להשכיח מישראל את קדושת התורה, מה שהתורה היא "תורתך" – תורת ה'.

ולפי יסוד זה יש לבאר מה שהיוונים טמאו את כל השמנים שבהיכל:

דהנה, איתא בספרי קבלה⁵ ששמן רומז לספירת החכמה, והשמן שבנרות המקדש הוא ענין חכמת התורה.

ובזה היתה מלחמת היוונים – שטמאו את השמן. כלומר, היוונים הסכימו שישראל אצל ישראל ה"שמן" – חכמה ולימוד התורה, אלא רצו שיהי' זה שמן טמא, ח"ו, שלא תורגש הקדושה האלקית שבה, שהיא "תורתך" – תורת ה', אלא רק היותה חכמה גדולה ועמוקה, "היא חכמתכם ובינתכם", כמו, להבדיל, חכמות האומות⁶.

ולפי זה מבואר, שהיוונים לא רצו ש"שמן" את הדלקת הנרות במנורת המקדש, אלא שאכן ידליקו את המנורה, אך בשמן טמא (ולכן לא איבדו את השמן, אלא רק טימאו אותו).

כי הנה, ענין המנורה הוא להביא את האור דחכמת התורה ('שמן') בכל העולם כולו.

5) ראה הגהות הרח"ו לזוהר ח"ב קמ"ז ב'. וראה מנחות פה, ב: "מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצויה בהן".

6) וכידוע שיוון הוא "חכמה דקליפה חכמות חיצוניות", ולכן "טמאו כל השמנים של בחי' חכמה דקדושה" (תורה אור (לכ"ק רבינו הזקן) מקץ מא, א. שערי אורה מב, א ואילך).

אוצרות המועדים

יב

וכמבואר בגמרא⁷ דמה שחלונות המקדש היו "שקופים אטומים"⁸ – "שקופין [מבפנים] ואטומים [מבחוץ]" – "שהמשקופין של חלונות, היינו צר שבחלון – היו מבפנים, והרוחב שבחלון – מוחזר כלפי חוץ", היה בכדי "להוציא אורה לעולם"⁹. ולפי זה, ההדלקה של מנורת המקדש (שממנה אורה יוצאת לכל העולם) ב'שמן' – רומזת לכך שישראל האירו את העולם כולו בחכמת התורה.

ולזאת רצו והשתדלו היוונים שאדרבה, ידליקו את המנורה, ודוקא במקומה – בהיכל פנימה, ותפיץ אורה בכל מקום כמקודם. רק שאור זה יבוא לאחר שנגעו בו היוונים, שמן טמא.

ולכן "טמאו את כל השמנים שבהיכל"¹⁰ דייקא, היינו, שהניחו את השמן בסמיכות למנורה, כדי שבני ישראל לא יצטרכו לטרוח כלל, אלא תיכף ומיד יוכלו להדליק את המנורה, אבל – בשמן טמא.

והנה, כשם שאין ניכר בחיצוניות כל חילוק בין השמן הטהור והשמן הטמא, כמו כן גם בלימוד התורה – הנה בתחילה, אין ניכר בחיצוניות ובפועל כל חילוק בין הלומד תורה מצד השכל שבה ('שמן טמא') ובין הלומד תורה מצד האלקות שבתורה ('שמן טהור'). דהרי זהו ענין שבלב, הידוע רק להקב"ה ולו עצמו, ואינו ניכר מבחוץ.

אמנם, כיון שזהו דבר עיקרי, הרי כשמוותרים על העיקר, הנה סוף כל סוף יתבטל גם הטפל. כי בעת שהיחס לתורה הוא כמו היוונים, ח"ו, שהיו מוכנים לקבל את התורה כספר יפה ומושלם, שיטה פילוסופית עמוקה וכו', אבל – כשכל שאין בו קדושה, כמעשה בני אדם, ח"ו – הנה ממילא, אפשר לשנותה מזמן לזמן, להתאימה לרוח המושל ולתרבות שנתחדשה כו', ובנדון דידן – לבטל מצות שבת ולשנות הקרבנות¹⁰, ככל גזירות היוונים שבאו כתוצאה מזה.

וזהו אחד מן הטעמים לכך שעשה הקב"ה נס מיוחד, בכדי שיהי' שמן טהור דוקא להדלקת המנורה:

דהנה, ידועה שאלת האחרונים¹¹, שמצד הדין היו יכולים להדליק את המנורה אף בשמן טמא, כיון שטומאה דחוי' או הותרה בציבור¹² – ומדוע עשה הקב"ה נס שימצאו שמן טהור דוקא להדליק בו את המנורה?

אולם על פי האמור מבואר, שמציאת השמן הטהור היתה דבר עיקרי ומוכרח – כי הנצחון דישראל על היוונים הי' בענין זה דוקא, דה"שמן" – חכמת התורה, יהי' שמן טהור דוקא, שיורגש בה שהיא "תורתך" – תורת ה'.

(7) מנחות פו, ב.

(8) מלכים א ו, ד.

(9) רש"י (שם, ד"ה "שקופין מבפנים").

(10) ראה מגילת אנטיוכוס. מדרש חנוכה. ובכ"מ.

(11) ראה שו"ת חכם צבי סי' פז. פנ"י שבת כא, ב ד"ה מאי חנוכה. ועוד.

(12) יומא ו, ב.

מִסְרַת גְּבוּרִים בְּיַד חֲלָשִׁים וְרַבִּים בְּיַד
מַעֲטִים וְטִמְאִים בְּיַד טְהוּרִים וְרַשְׁעִים
בְּיַד צְדִיקִים וְזָדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרַתְךָ

נוסח "דבר והיפוכו"

בתפילת "ועל הניסים" – מה פירוש התואר "זדים" ומי הם "עוסקי"
התורה? / האם התארים "טמאים" ו"רשעים" האמורים באומות
העולם הם "דבר והיפוכו" מ"טהורים" ו"צדיקים" שבישראל?

בנוסח תפילת "ועל הניסים", נכתב תיאור הנס שנצחון המלחמה באופן של "דבר
והיפוכו"¹ – "מסרת גיבורים ביד חלשים", "רבים ביד מעטים" וכן הלאה.

ודייקן בזה המפרשים², דלכאורה "זדים ביד עוסקי תורתך" הוא יוצא מן הכלל,
דאינו "דבר והיפוכו". ו"למה . . לא אומר דבר והיפוכו כמו שאמר בכל האחרים"?

והנה, אף שתירצו, דנקטו הלשון כאן על פי הפסוק בתהלים³ "זדים הליצוני עד מאד
מתורתך לא נטיתי" – הרי הא גופא צריך ביאור⁴, מדוע נקטו הלשון על פי כתוב זה
דוקא?

ויש לומר הביאור בזה⁵:

בביאור הלשון "זדים" והפכו, יש שפירשו ש"זדים" הם גסי הרוח, וכ"דבר והיפוכו"
היו צריכים לומר "זדים ביד ענוים"⁶. אמנם, בפשטות, לשון "זדים" קאי על העושים
במזיד נגד התורה [וכפי שמשמע מן הגרסאות הנוספות בנוסח התפילה כאן: "מזידים"⁷
או "פושעים"⁸].

ועל פי זה מדויק, שאכן הלשון שנקטו כאן "עוסקי תורתך" הוי "היפוכו" של הלשון
"זדים". כי "עוסקי תורתך" אינם רק "לומדי תורתך", היינו לומדי התורה בשכלם

(1) ארחות חיים (הל' חנוכה אות כב), הובא בב"י לטאו"ח סתרפ"ב. ועוד.

(2) ארחות חיים שם.

(3) קיט, נא.

(4) ובספר דברים אחדים להחיד"א דרוש ל"ב (קסז, ד ואילך), הקשה מדוע לא נקט הקרא דבר והיפוכו.
ועוד. עיין שם.

(5) וראה עוד תירוצים באלי" רבה, פר"ח ועוד או"ח שם.

(6) כ"כ בפר"ח שם (בשם הא"ח וב"י).

(7) כן הוא בסידור רס"ג.

(8) כן הוא ברמב"ם סדר תפלות (בסוף ס' אהבה) – ע"פ מהדורת קאפח.

והבנתם, אלא אלו ה"עוסקים" בכל עניניהם וכוחותיהם בתורה, היינו, שממלאים את תכלית הלימוד - לימוד המביא לידי מעשה - באופן שכל עשיותיהם, בכל רמ"ח אבריהם, יהיו על פי הוראות ומצוות התורה.

וכיון שהלשון "עוסקי תורתך" קאי על אלו המקיימים את מצוות התורה⁹, הרי מבואר בפשטות שהוא ממש "דבר והיפוכו" מן ה"זדים", העוברים בזדון על מצוות התורה.

אמנם, יש לנו לדון עוד בנדון זה - כיצד הוי "דבר והיפוכו" לגבי כללות הנוסח "טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך".

דהנה, בפשטות, התארים "טמאים", "רשעים" ו"זדים" קאי על אומות העולם, וכפי שהביא האבודרהם¹⁰, דכן מצינו שנקראו הגויים בכתוב: "רשעים - שנאמר¹¹ וברשת הגוים האלה . . . טמאים - שנאמר¹² כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא, וזדים . . על שם¹³ טפלו עלי שקר זדים".

אולם, אף שהגויים (כפי שהם בפני עצמם) נקראו בתארים אלו, הנה כיון שכוונת הלשון כאן לתאר "דבר והיפוכו" - יש להקשות, לכאורה, דאין זה מתאים לפרש ש"טמאים" ו"רשעים" ו"זדים" האמורים בגויים הם "היפך" מן "טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך" האמורים על ישראל¹⁴, כדלקמן.

דהנה, ג' דברים אלו ד"טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך" כפי שהם לאמיתתם, שייכים רק אצל ישראל:

טהורים: גדר הטומאה וטהרה - על פי הלכה - שייך רק בישראל. כי הגוי אינו מיטמא. ולא רק שאין הגויים מתטמאין בפועל¹⁵, אלא הם כלל אינם בגדר טומאה וטהרה. [כמדוייק בלשון הרמב"ם¹⁴ "עכו"ם שנגע במת כו' הרי הוא כמי שלא נגע. הא למה זה דומה לבהמה שנגעה במת כו'". דמאריך ומדגיש - דכמו שהבהמה אינה בגדר טומאה וטהרה כלל, ואי אפשר שיחול עלי' כלל שם טומאה, כך גם הגויים אינם שייכים כלל

9) אבל להעיר מאבודרהם (הובא בכ"י לטאו"ח סמ"ז) בהחילוק בין ב' הנוסחאות "לעסוק בדברי תורה" או "על דברי תורה".

10) בסדר תפלת חנוכה ופירושה.

11) עקב ט, ד.

12) ישעי' נב, א.

13) תהלים קיט, סט.

14) הל' טומאת מת פ"א הי"ג.

בגדר טומאה וטהרה. דלגבי ענין זה הם אינם 'מציאות' שיכולה לחול עלי' שם טומאה¹⁵ (ולכן "הרי הוא כמו שלא נגע").

צדיקים: ענין הצדקות (והפכו) תלוי הוא בקיום המצוות, או, ח"ו, בעבירה עליהן.

ומצינו, שענין עבירה וחטא¹⁶ שייך הוא רק בישראל¹⁷. כמו שכתוב¹⁸ "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם" (מה שאין כן הגויים "איננו חושש עליהם אם ייטיבו או יריעו"¹⁹), מאחר ומעשיהם של הגויים אינם חשובים לפני הקב"ה להחשב כלל כחטא. וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק²⁰ "חטא חטאה ירושלים" – "אומות העולם כו' אף על פי שחוטאין אינן כזו"²¹.

ואף שגם הגויים מחויבים בקיום שבע מצוות דידהו, מכל מקום, אין קיומן או עבירה עליהן חשובים כמו קיום תרי"ג מצוות דידן. כי שבע מצוות דבני נח הן מובדלות מתרי"ג מצוות התורה (לא רק בשינוי במספרן, אלא) בגדרן ומהותן לגמרי (כמו שנתבאר במקום אחר בארוכה²²).

עוסקי תורתך: הדין הוא ש"עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה"²³. ואם כן, פשוט, שהתואר "עוסקי תורתך" אינו קיים כלל בגויים, דהרי אסורים ללמוד תורה [ואף שגם

15) ראה גם רב"ד הל' אבות הטומאות (פ"ב ה"י) "העכו"ם הם כבהמות ואין מטמאין ואין מיטמאין עם הדומה לחמור כו' ואת כולם ישא רוח כו'". וראה לקוטי שיחות ח"י עמ' 166 מה שנתבאר בדברי הרמב"ם והראב"ד אלו.

16) וכן הענין דשכר ועונש.

17) וראה (ע"ד החסידות) תורת חיים (לכ"ק אדמו"ר האמצעי) שמות קעא, א ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' נא ואילך. ועוד.

18) עמוס ג, ב.

19) פי' הרד"ק שם (וראה גם ראב"ע שם). ובהמשך דבריו: "וכן אמרו רז"ל (סוטה כא, א) שאני עכו"ם דלא מפקיד דינא עלייהו" ("אין ממהרין מן השמים לפקוד עוונותיהם עליהם". רש"י). וראה גם ע"ז ד, א (ובפרש"י שם ד"ה נפרע ממנו).

ולהעיר ממחז"ל (ב"ק לח, א) "שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להן כו' לומר שאפילו מקיימין אותן כו' אין מקבלין עליהן שכר כמצוה ועושה אלא כמי שאינו מצוה ועושה".

20) איכה א, ח.

21) איכה רבה שם. וראה אור התורה (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק) לני"ך (ח"ב) עה"פ (ע' איסב) נושם "שלכן נק' ישראל עברים ששייך בהם עבירה ותשובה", שמזה מוכן שהענין ד"רק אתכם ידעתי גו'" אינו רק לענין שכר ועונש, אלא לעצם שם עבירה והפכו. לקוטי שיחות ח"ז ס"ע 32 ואילך.

22) ראה לקוטי שיחות ח"ה עמ' 159 ואילך. חכ"ד עמ' 165. ועוד – דתרי"ג מצוות דישאל הן "מצוות" – רצון מיוחד של הקב"ה (שיעשו ישראל ענינים מסוימים אלו). משא"כ ז' מצוות ב"נ, צוה אותם הקב"ה בזה רק מפני שאלו דברים הנצרכים עבור ישוב העולם. עיין שם.

23) סנהדרין נט, א. רמב"ם הל' מלכים פ"י ה"ט.

אוצרות המזעדים

בני נח חייבים ללמוד ההלכות ד"שבע מצוות דידהו"²⁴ – מ"מ אינם בגדר "עוסקי תורתך", דקאי על תורת ה' שנתנה לישראל דוקא].

וכיון שג' דברים אלו ("טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך") שייכים רק בישראל, מובן שגם הניגוד (ההיפך) לדברים אלו שייך (לאמיתותו) רק בישראל.

[וביתר פירוט: "טמאים" – הטומאה (השייכת בישראל) אינה שייכת כלל בגויים; "רשעים" – הרשעות השייכת בגויים היא רק בעבירה על שבע מצוות דידהו (מה שאין כן הצדקות ורשעות השייכת בישראל) (בתרי"ג המצוות), אינה שייכת בהם כלל); "זדים" – המעלה ד"עוסקי תורתך" אינה שייכת כלל בגויים, וממילא מובן, שאף הניגוד וההיפוך לזה אינו שייך בהם כלל²⁵].

וכיון שכן, מובן שאין מתאים לומר שפירושן של התיבות "טמאים", "רשעים" ו"זדים" בנוסח התפילה כאן, הוא באופן שקאי על היוונים. כי כיון שגדרים אלו כפי שהם אצל ישראל הם באופן אחר לגמרי מכפי שהם אצל הגויים, אין הם יכולים להוות "דבר והיפוכו" ל"טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך", האמורים אודות ישראל.

ומכאן סימוכין לומר, שתארים אלו האמורים כאן ("טמאים", "רשעים" ו"זדים") קאי אודות המתיוונים שהיו אז מישראל עצמם, ומודים אנו לקב"ה על גודל הנס שהצילנו אף מידיהם (כפי שיתבאר לקמן²⁶);

דעל פי זה, אכן שפיר אפשר למימר בהם את התארים "טמאים", "רשעים" ו"זדים" (כפי שהם לאמיתתם – בישראל) כ"דבר והיפוכו" מ"טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך".

(24) סנהדרין ורמב"ם שם.

(25) וע"פ המבואר כאן י"ל, דמה שמצינו שנקראו הגויים בקראי בתארים טמאים, רשעים וזדים (כנ"ל בפנים), הוא שם המושאל כו', כי עיקר גדרם של תארים אלה שייך בישראל דוקא.

(26) עמ' כ' ואילך.

הנס ב"מסרת רשעים ביד צדיקים"

מצד מה נחשבת מסירת ה"טמאים" וה"רשעים" ביד
ה"טהורים" וה"צדיקים" לדבר מופלא ונסי? / ביאור מחודש
בתוכן ההודאה על נצחון המלחמה דבני חשמונאי

בתפילת "ועל הניסים", בתיאור נס ההצלה שהצילנו הקב"ה מידי "מלכות יון הרשעה", אומרים: "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך"¹.

וכבר תמהו בזה מפרשי התפילות², דלכאורה, שלושת הסוגים האחרונים ("וטמאים כו' ורשעים כו' וזדים כו'") אינם מוסיפים מאומה בגודל הנס. דדוקא "גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" הרי זהו נס – שאף שבני ישראל היו "חלשים" ו"מעטים", מכל מקום התגברו על ה"גבורים" ו"רבים" שלא כדרך הטבע. אך זה שהיו בני ישראל "טהורים", "צדיקים", ו"עוסקי תורתך", לכאורה אין זה ממעיט מכוחם לנצח במלחמה. ואם כן, מהי הרבותא וגודל הנס בכך שמסר הקב"ה "רשעים", "טמאים" ו"זדים" בידי "טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך"?

[וראה במקור הדברים מה שיש להקשות על תירוץ המפרשים בזה].

ונראה לבאר זה באופן מחודש:

ידוע מדברי הימים ההם, שאף שהגזירות נגד דת ישראל "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" נגזרו על ידי "מלכות יון הרשעה", שהם "גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות כו"³, מכל מקום, היו גם כמה וכמה מבני ישראל שהצטרפו אל היוונים; דנוסף לזה שהיו כמה שמפני הגזירות לא קיימו את התורה והמצוות לאונסם, היו גם כאלה שמרצונם עברו לצד היוונים, ונקראו בשם "מתיוונים". עד שרק מיעוט מבני ישראל מסרו נפשם, ונשאר שאלמים עם הקב"ה ותורתו גם בגלוי.

ועל פי זה יש לומר, שבנוסח "ועל הניסים" מפורטים שני ענינים שאירעו לאבותינו בימים ההם: א. "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים" – הנס דנצחון בני

(1) ראה הנוסחאות בזה בסידור אוצר התפלות. ועוד.

(2) ראה פירוש דובר שלום בסידור הנ"ל.

(3) לשון הרמב"ם ריש הל' חנוכה.

ישראל על "מלכות יון הרשעה". ב. "מסרת כו' טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך" – נס הנצחון על ה"טמאים כו'" מבני ישראל גופא, המתיוונים⁴, שגם הם נמסרו בידי אנשי הצבא החרדים לדבר ה' – ה"טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך".

ובזה מבואר בפשטות החידוש והרבותא בכך שמסר הקב"ה את ה"טמאים" ו"רשעים" ביד ה"טהורים" ו"צדיקים", דהרי זה מגדיל את הנס דנצחון המלחמה. דלא רק שהיו היוונים "גבורים" ו"רבים", אלא היו לצידם גם "טמאים" ו"רשעים" מבני ישראל גופא, דזה מגדיל את הקושי הטבעי להתגבר על היוונים במלחמה. ואף על פי כן הגדיל הקב"ה והפליא לעשות, במסרו את היוונים, ואפילו את המתיוונים, בידי ה"טהורים" וה"צדיקים".

ובנוסף לזה: כיון שהיו מבני ישראל כמה וכמה שהיו "טמאים" "רשעים" ו"זדים", הרי זה נתן מקום למידת הדין לקטרג על ישראל, שאינם ראויים ח"ו להינצל. ואם כן, מה שברחמיו המרובים לא התחשב הקב"ה בכך, אלא עם המיעוט מישראל שהיו "טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך", והציל את ישראל מידי היוונים – הרי זו רבותא נוספת.

וזהו תוכן אמירת "ועל הניסים", שמדגישים שנצחון ישראל על היוונים לא הי' על פי טבע, אלא נס שנעשה על ידי הקב"ה. הן מבחינה גשמית, דאף שהיו היוונים "רבים" ו"גיבורים" וגם היו "טמאים" מבני ישראל לצידם, מכל מקום גברו ישראל עליהם; והן מבחינה רוחנית, שאף שכמה מבני ישראל לא היו ראויים לנס זה, מכל מקום לא התחשב הקב"ה עמהם, אלא "ברחמיה הרבים עמדת להם בעת צרתם", ומסר את היוונים והמתיוונים בידי ה"טהורים", "צדיקים" ו"עוסקי תורתך".

4 וראה גם אלי' רבה (א"ח סתרפ"ב), שפירש כן התיבות "זדים ביד עוסקי תורתך", ד"זדים" קאי על פריצי ישראל שבאותו זמן.

5 אלא שמפני כבודם של ישראל, אין מזכירים בפירושו שקאי על בני".

מה הן "חצרות קדשך"?

מדוע הדליקו את נרות המנורה, שמקומם בהיכל, ב"חצרות קדשך"? והאם התואר "חצרות קדשך" תואם ככינוי לעזרה? / ביאור מחודש ב"והדליקו נרות בחצרות קדשך" שבנוסח "זעל הניסים".

בנוסף תפילת "זעל הניסים" נאמר: "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וכו' והדליקו נרות בחצרות קדשך". וידועה השאלה שהביא בספר זרע יעקב¹: מהו זה ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך"? הלא מקום המנורה הוא (אינו בחצר המקדש, אלא) בהיכל המקדש בפנים!

ובזרע יעקב שם כתב לתרץ, שבאמת עמדו הנרות במקומם בפנים ההיכל, ומה ש"הדליקו... בחצרות קדשך" היינו – שלא נכנסו בפנים ההיכל להדליקם, אלא עמדו בעזרה (שהיא "חצר" המקדש²) והדליקום על ידי קנה ("קינסא") ארוך. כי כיון שהיו כולם טמאי מתים, לא הותר להם להכנס לפנים ההיכל, שקדושתו חמורה מקדושת העזרה³, כיון שיכולים היו להדליקם (על ידי הקנה הארוך) אף בלא כניסה לשם⁴.

ובחתם סופר⁵ כתב לתרץ באופן אחר, שאף הנרות עצמם עמדו בעזרה. כי כיון שהיוונים טימאו את ההיכל ו"הי' ההיכל מלא גילולים", אזי "עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך כו', לא הדליקו נרות בפנים... אלא בחצרות קדשך – בעזרה". וכמו שמצינו שפסק הרמב"ם⁶ ש"אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ, מותר לזר להדליקן". היינו, שאפשר להדליק את המנורה אף בעזרה.

ומוסיף ומבאר על פי זה, שבכך התפרסם נס הנרות אצל כל ישראל – "שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים". מה-שאי-כן אם היו מדליקים את המנורה בפנים ההיכל, הרי רק הכהנים היו רואים את הנס.

(1) למס' שבת כא, ב (ד"ה ומדי דברי).

(2) ראה רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ה. ועוד.

(3) ראה כלים פ"א מ"ט. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז הכ"א.

(4) כשיטת הרמב"ם שפסק שטומאה רק דחוי' בציבור ולא הותרה לגמרי. עיין בזרע יעקב שם.

(5) בדרשות שלו (קלוזש תרפ"ט. ירושלים תשכ"א) סז, א.

(6) הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז.

אמנם, לכאורה, תירוצים אלו אינם מיישבים שאלה זו כל צרכה:

דהנה, במה שביארו ד"חצרות קדשך" קאי על העזרה, מתבאר רק מה שנקטו כאן בלשון "חצר" ולא "בהיבץ קדשך" וכיוצא בזה. אך עדיין אינו מבואר מהו שנקטו "בחצרות קדשך" – בלשון רבים, בעוד שאת העזרה מתאים לכנות כ"חצר קדשך" (וכלשון הרמב"ם², שהעזרה היא "כעין חצר אהל מועד")¹.

ובפרט, דכל הלשונות שנקטו לעיל מיני, הם בלשון יחיד ("לדביר ביתך כו' היבץ כו' מקדשך"), וכאן שינו ודייקו לכתוב בלשון רבים – "בחצרות".

ועוד זאת, שאף פרטי תירוצים אלו, צריכים עיון לכאורה:

לתירוץ הזרע יעקב, שהנרות עמדו בפנים ורק מעשה הדלקתם הי' בעזרה – הרי זה אינו כפשטות הלשון "והדליקו נרות בחצרות קדשך", שמשמעו שאף הנרות עצמם עמדו "בחצרות קדשך".

ולתירוץ החתם סופר, שהעמידו הנרות בעזרה כיון שלא טיהרו עדיין את ההיכל – הרי זה אינו כמשמעות פשטות הלשון כאן: "באו . . ופנו כו' וטיהרו כו' והדליקו"⁸, דמשמע, ש"והדליקו" הי' לאחרי שכבר טיהרו את ההיכל ופינוהו מהגילולים.

יוכן מוכח גם מהא דאיתא בכמה מקומות⁹, ש"חנוכה" הוא על שם חנוכה המזבח והמקדש (לאחרי שחיללום היוונים) – דלפי זה נמצא, שכ"ה בכסלו (שבו החלה הדלקת הנרות) כבר הי' לאחרי ש"פנו . . וטהרו"¹⁰, וכבר החלו לחנוך המקדש¹¹.

ואף אם תימצי לומר שהדלקת הנרות היתה קודם ש"פנו כו' וטהרו" – הרי בפשטות, מה שהיוונים הניחו "גילולים" וטמאו את בית המקדש, הי' זה בבץ חלקי המקדש

(7 וראה לקמן מדברי האבודרהם, ש"בחצרות" קאי על העיר ירושלים.

(8 וכן פשטות הלשון במגילת אנטיוכוס קרוב לסופה: אחר כן באו בני חשמונאי לבית המקדש . . וטהרו את העזרה . . ויבקשו שמן כו'.

(9 מרדכי ואור זרוע (הלי' חנוכה ששכ"א) הובאו בדרכי משה לטא"ח ריש סי' עתר שבלי הלקט (ענין ר"ח) סי' קעד. ועוד (וראה לקוטי שיחות ח"י ע' 279 בהערה. לקו"ש ח"כ ע' 633 בהערה).

(10 דבפשטות, בכ"ה בכסלו כבר התחיל חינוך המזבח והמקדש, ע"ד חנוכה המזבח דמשכן וחנוכה הבית דשלמה (ראה מגילת תענית פ"ט. פסיקתא רבתי פ"ו בתחילתו. ועוד. וראה בלקוטי שיחות ח"כ שם). וכן מפורש ביוסיפון פ"כ (וכן בס' חשמונאים א ד, נב ואילך). וראה ח"י חת"ס לשבת כא, ב ד"ה ולדידי.

וצע"ק ממ"ש במגילת תענית שם "ובנו את המזבח כו' והיו מתעסקין בו שמונה ימים", דמשמע לכאורה שהחינוך התחיל רק לאחרי הח' ימים (וכן הוכיח בזרע יעקב לשבת שם (ד"ה איתא במגילת תענית). וכן משמע באור זרוע (הלי' חנוכה ששכ"א)). ואולי הכוונה ב"מתעסקין בו" – בהחינוך.

(11 אבל להעיר דלפמ"ש הרמב"ם (הלי' חנוכה פ"ג ה"ב) שנצחון המלחמה הי' בכ"ה בכסלו (וראה הנסמן בלקוטי שיחות ח"י ע' 143. ח"כ ע' 446. ועוד), צ"ע אם אפשר לומר שהספיקו לפנות ולטהר כו' בו ביום קודם הדלקת המנורה. ואפילו לדעת המאירי שבת שם "וכ"ה לשיטת רבינו הזקן (ספר המאמרים תקס"ג עמ' נו. ועוד)) דנצחון המלחמה הי' בכ"ד בכסלו, צ"ע ג"כ אם אפ"ל כן.

אוצרות המזעדים

כא

(כולל העזרה¹²) ולא רק בהיכל פנימה. כמובן גם מסתימת הלשון כאן גופא "וטיהרו את מקדשך" – היינו שטיהרו את כל בית המקדש¹³. ואם כן, מהיכא תיתי שטהרת העזרה קדמה לטהרת ההיכל (בשמונה ימים)¹⁴, שלכן הוצרכו להדליק בעזרה ולא בהיכל¹⁵?

◇ ◇ ◇

ונראה לומר הביאור בזה באופן מחודש – דב"והדליקו נרות בחצרות קדשך" אין הכוונה להדלקת נרות המנורה שבמקדש, אלא לנרות אחרים שהדליקו בתור הילול ושבח להקב"ה על הנס¹⁶.

דהנה, מצינו¹⁷ שאחת הדרכים לבטא ענין של הילול ושבח לה', היא באמצעות הדלקת נרות. ועל דרך מה שנאמר¹⁸: "באורים כבודו ה'" (וכמובא להלכה לגבי נרות בית הכנסת¹⁹ "נוהגים להרבות בנרות בבית הכנסת, שנאמר על כן באורים כבודו ה' ומתרגמינן בפנסיא יקרו ה'")²⁰. וכמו שמצינו אף בבית המקדש גופי', שבשמחת בית השואבה בימי חג הסוכות היו מדליקים בעזרת נשים "מנורות של זהב" (שהאירו את ירושלים כולה), מחמת השמחה הגדולה דשמחת בית השואבה.

12) וכן מפורש בשבלי הלקט (ענין ר"ח) סי' קעד: טמאו את ההיכל והעזרות. וראה גם מגילת אנטיוכוס שם: וטהרו את העזרה. ועוד.

13) וכן "לדביר" "היכלך" הכוונה כלל ביהמ"ק – אלא ששינו הלשון ליופי המליצה,

– ויתירה מזו נ"ל דכולל גם העזרה "בחצרות קדשך"; וע"ד לשון הרמב"ם והכל נקרא מקדש (הל' ביהב"ח פ"א ה"ה), שלכל אלה "באו ופנו וטיהרו" (משא"כ "והדליקו" – דפשיטא שלא הדליקו בקדה"ק).

14) ואולי י"ל עפ"מ"ש בלבוש "או"ח ר"ס עתר) שהיוונים הכניסו ע"ז להיכל, ותקרובת ע"ז מטמא באה"ע (ובמגילת אנטיוכוס שם: ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות) – ד(רק) ההיכל נטמא באהל, ולא העזרה (להדיעות שלא היתה מקורה – ראה מפרשים למדות רפ"ב. ובהנסמן באנציקלופדי' תלמודית ע' הר הבית עמ' תקפד).

15) וא"א לומר שהדליקו הנרות בעזרה רק בכדי שיתפרסם הנס (כהמשך דברי החת"ס הנ"ל) – דהרי בהדלקת הנרות (עכ"פ בפעם הא') לא ידעו שיתרחש הנס.

16) אבל באור התורה (לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק) דברים (כרך ו) עמ' ב'שלח משמע קצת שקאי על נרות המקדש.

17) ראה סנהדרין לב, ב בתוד"ה קול בסופו (אור נר – סימנין לשם שמחה). פרש"י ירמ"י כה, י. ובתרגום שם: דמשבחין בניהור בוצין.

וראה לקוטי שיחות חט"ו עמ' 366 ואילך, שמטעם זה מצות נר חנוכה היא זכר לא רק לנס השמן כ"א גם לנצחון המלחמה (וכנסח ד"הנרות הללו"). עיין שם.

18) ישע"י כד, טו.

19) טור (ושו"ע) ושו"ע רבינו הזקן סתר"י ס"ד. וראה גם ברכות נג, א. פסחים נג, ב (הובא בטושו"ע ודרכינו הזקן שם ס"ג).

20) לשון שו"ע רבינו הזקן שם.

וכן הי' גם בימי חנוכה, דכאשר ראו ישראל את כל הניסים שגמל איתם הקב"ה, הדליקו נרות של שמחה והודאה והילול לה'. ועל זה קאי "והדליקו נרות בחצרות קדש".

ומעתה מבואר היטב מדוע הדליקו הנרות "בחצרות קדש" – כיון שכפשוט, נרות אלו אין מקומם כלל בפנים ההיכל. ועוד זאת, שנקטו "בחצרות" לשון רבים – כיון שהדלקת נרות אלו לא היתה רק ב"חצר" המקדש – בעזרה, אלא גם בעזרת נשים ובסביבות המקדש בכלל²¹.

ולכשתמצי לומר, הרי זה מדויק גם בדברי האבודרהם²², שכתב על כך: "והדליקו נרות כו' – על שם²³ הרבה עצים הדלק האש. בחצרות קדשך – על שם²⁴ בחצרות קדשי". דמשמע מדבריו²⁵, ש"והדליקו נרות" קאי על הדלקת נרות רבים ("הרבה עצים"), ועוד זאת – שהדלקת נרות אלו היתה אף בחצרות ירושלים, כמשמעות הלשון "בחצרות" בכתוב שמביא ("בחצרות קדשי"²⁶).

ועל פי זה נמצא, שהמשך הלשון ב"ועל הניסים" כאן, הרי הוא באופן כזה – דהתיבות "והדליקו נרות בחצרות קדשך" אינן נמשכות אחר התיבות שלפניהן – "פנו את היכלך וטיהרו את מקדשך", אלא נמשכות הן לתיבות שלאחריהן – "להודות ולהלל לשמך הגדול". ד"והדליקו נרות בחצרות קדשך וןגם] קבעו שמונת ימי חנוכה אלו [וכל זה כדין] – להודות ולהלל לשמך הגדול".

21) ואין להקשות הרי "טמאו כל השמנים כו'" ואיך הדליקו הנרות בחצרות קדשך – כי רק במנורה שבהיכל צ"ל שמן טהור ("טמאו כל השמנים שבהיכל"); ועוד דנרות אלו אי"צ התנאים ד"שמן זית זך" ואפשר להדליקם באיזה שמן שהוא (ואפילו לא בשמן).

22) סדר תפלות חנוכה.

23) יחזקאל כד, י.

24) ישעי' סב, ט.

25) דדוחק לומר, לכאורה, שכוונת האבודרהם היא רק להביא מקור (בקרא) להביטוי "חצרות קדשך" – מבלי כל קשר תוכני לענין חנוכה.

26) שם קאי על "ומקבציו ישתהו" – והרי אין העזרה מקום משתה תירוש מע"ש (ראה מפרשים לישעי' שם).

שער שני

עיון ופלפול בסוגיות ימי החנוכה

בדין נר שבת עדיף מנר חנוכה

יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא / יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלוש" גדר בגוף נר שבת, ועפ"ז יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן - לענין קידוש ולענין נר שבת / יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

והנה, מקור הלכה זו הוא בגמ' שבת (כג, ב) "אמר רבא פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". והרמב"ם הוסיף מדילי' ראי' לדינים אלו מהא דנמחק השם לעשות שלום. וצ"ע, חדא מה ראה הרמב"ם להביא סעד למאי דפשיטא לי' לרבא ולית מאן דפליג עלי' (ובכלל אין דרך הרמב"ם בספר הי"ד להביא ראיות לפסקיו). ועוד, הרי עצם הדמיון למחיקת השם אינו מובן כלל, דהתם הפירוש של "שלוש" הוא התרת אשה לבעלה וקיומם

יקשה בדברי הרמב"ם בטעם הקדימה, ואמאי קבע דין זה בהל' חנוכה דוקא

כתב הרמב"ם בסוף הל' חנוכה: "הי' לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר (משלי ג, יז) דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום!"

בשלום שנאמר וכל נתיבותי' שלום". ובתנחומא פ' צו (ג) "כל מה שכתוב בתורה לשום שלום הוא נכתב". ובילקוט יתרו רמז רעג "ביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל בשעה שיצאו ממצרים והיו חלוקים אלו על אלו כו' כשבאו לסיני הושוו כולם אגודה אחת כו', אמר הקב"ה התורה כולה שלום ולמי אני נותנה לאומה שהיא אוהבת שלום". ובוהר (ח"ג קעו, ב) "אורייתא הוא שלום דכתיב וכל נתיבותי' שלום".

(1) המ"מ הראה מקום לספרי, ובספרי שלפנינו (עפ"פ נשא ו, כו) איתא "גדול השלום וכו'" ומובא כו"כ דוגמאות לזה (וביניהם "ששם שנכתב בקדושה נמחק על המים כו"), אבל ליתא הא ד"כל התורה ניתנה וכו'". ואולי גירסא אחרת היתה להמ"מ בספרי, אבל מסתבר שכוונתו רק לציין מקור לכללות ענין גדלות השלום.

ובגיטין נט, ב "כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתיב דרכי' גו'". ובמדרש (במדב"ר פי"א, ז) "וכן אתה מוצא שלא נמשלה התורה אלא

וקידוש היום) אינו שייך לחנוכה כלל, ולא הובא כ"א אגב הדין דנר ביתו ונר חנוכה, ויותר ה' מתאים להביא שני הדינים בהל' שבת⁵ לכאורה.

יחדש דאליבא דהרמב"ם אין "שלום" גדר בנזף נר שבת, ועפ"י יבאר החילוק בין ב' ההלכות גבי נר חנוכה כאן – לענין קידוש ולענין נר שבת

והנה בריש פ"ה מהל' שבת כתב הרמב"ם "אחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת. . . שזה בכלל עונג שבת"⁶, ובפ"ל ה"ה כתב: "ויהי' נר דלוק ושולחן ערוך כו' שכל אלו לכבוד שבת הן"⁷. אבל אינו מזכיר כלל

של חיי המשפחה, אשר כבר הפליגו חז"ל בחשיבותם בכ"מ². ואשר הפירוד בין איש לאשתו הוא ענין חמור מאד³. משא"כ "שלום" הבא ע"י נר שבת אינו אלא מניעת הצער של ישיבה בחושך לפי רש"י (וכ"ה בר"ן) בסוגיא שם, דפירש "שלום ביתו, והכי אמרינן לקמן (כה, ב) ותזנח משלום נפשי (איכה ג, יז) זו הדלקת נר בשבת שבני ביתו מצטערין לישב בחושך". ומעתה תמוה מש"כ הרמב"ם ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו", דמה ענין "שלום" בין איש לאשתו לה"שלום" הנעשה ע"י נר? ואיזו ראי' היא זו להוכיח דבכדי למנוע האי-נעימות של ישיבה בחושך דחינן קיום מצוה, ובפרט מצות נר חנוכה ש"מצוה חביבה היא עד מאד" (לשון הרמב"ם שם הי"ב).

עוד צריך ביאור, אמאי העמיד הרמב"ם הלכה הנ"ל (נר ביתו ונר חנוכה) בהל' חנוכה ולא בהל' שבת, דמאחר דהלכה זו שייכת לשבת ולחנוכה הסברא נותנת לקבוע מקומה בפעם הראשונה שמזדמן ענין זה, ולסמוך עליו במקום המאוחר, כדרכו בכ"מ, אבל לא לסמוך המוקדם על המאוחר (כמש"כ בתויו"ט פ"א דערלה מ"ז). ובפרט בנידון דידן שהדין השני (נר ביתו

(2) ובסוטה יז, א "שכינה ביניהן".

(3) ובסוף גיטין: כל המגרש כו' אפילו מזבח מוריד עליו דמעוה.

(4) ובש"ס (שבת קטז, א. מכות יא, א) מובא לימוד ממחזיקת השם בסוטה לענינים נוראים ומבהילים (שלילת "קנאה ואיבה ותחרות בין ישראל לאביהן שבשמים", הצלת "כל העולם כולו"!) ואילו הרמב"ם מביאו לענין מניעת הצער של ישיבה בחושך!?

(5) בטור ובשו"ע (ובלבוש) מובא הדין דנר ביתו קודם לני"ח בהל' שבת (סרס"ג) ובהל' חנוכה (סתרע"ח), אבל אין דרך הרמב"ם להביא הלכה א' פעמיים, אלא מפרש דבריו במקום א' וסומך עליו במקום אחר (המאוחר) ראה תויו"ט שם (מובא ביד מלאכי כללי הרמב"ם אות וא"ו. ע"ש). וי"ל בטעם החילוק, דהשולחן ערוך נכתב כדי שהדינים יהיו ערוכים ומוכנים שיוכל למצוא מבוקשו בשעת מעשה, וכיון שדין הנ"ל נוגע למעשה לשבת ולחנוכה להכי מובא בשני המקומות. אבל הרמב"ם חיבר ספרו כדי שילמדוהו מתחלתו ועד סופו למען דעת כל התורה שבע"פ כולה, וכמש"כ בהקדמתו "חיבור זה מקבץ לתורה שבע"פ כולה.. שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם", ולכן אין מקום לכפול איזו הלכה.

(6) בתנחומא (ר"פ נח. מצורע ט) "וקראת לשבת עונג (ישעי' נח, יג) זו הדלקת הנר בשבת".

(7) בשבת קיט, ב "שני מלאכי השרת מלוין לו אדם בע"ש כו' וכשבא לביתו ומצא נר דלוק

אוצרות המזעדים

כה

הרמב"ם מלשון הש"ס – "נר ביתו עדיף", וכותב "נר ביתו קודם", כי לשון "עדיף" ניתן להתפרש כעדיפות בגוף המצוה דנר שבת, לכן דייק הרמב"ם והדגיש דאין זה אלא קדימה, דלמעשה מקדימין נר ביתו משום שלום ביתו, אבל בגוף קיום המצוה ליכא שום עדיפות.

ויתבאר בזה שינוי לשון הרמב"ם בהלכה זו לעומת לשונו בהלכה שלפניו (ה"ג) – "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס". ושני שינויים בולטים בין לשון הלכה זו ללשון הלכה הנ"ל דנר ביתו ונר חנוכה (ה"ד). חדא, דבהל' י"ג הוסיף "הואיל ושניהם מד"ס כו", ובהל' י"ד ליתא. ושנית, בהל' י"ג הלשון הוא "מקדים לקנות נר", משא"כ בהל' י"ד כ' "נר ביתו קודם", ולא "מקדים נר ביתו וכיו"ב.

ונראה שהן הן הדברים האמורים, דכל דין קדימת נר ביתו לנר חנוכה הוא לא מחמת מצות נר שבת, כ"א משום מציאות שלום בית הנעשית על ידה, משא"כ הא דנר חנוכה קודם לקידוש היום הרי זה משום עדיפות בגוף גדר המצוה דנר חנוכה שיש בה משום פרסומי ניסא, ולהכי דוחה

מובן שפירשו כפשוטו דנר ביתו היינו נר שבת. וכן הרי נקט הרמב"ם "נר ביתו ונר חנוכה" עם "נר ביתו וקידוש היום" (שודאי קאי בנר שבת) בחדא מחתא. וטעמא, דשלום מצד עצמו על אף גודל מעלתו וכו' אינו בכח לדחות קיום מצוה, ורק כשיש לפנינו שתי מצוות שוות בחומרתן מקדימין אותה שיש בה ג"כ משום שלום.

בה"ט שבת – עיקר מקומה של מצות נר שבת – דחובת נר שבת שייכת לשלום בית.

ועל כן מסתבר לפרש דלשיטת הרמב"ם מצות נר שבת אינה שייכת בעצם לענין השלום כ"א לעונג וכבוד⁸. וא"כ בעל כרחין דבהא דאמרינן ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו" אין הכוונה לומר ד"שלום בית" הוא עדיפות שישנה בעצם גדר מצות נר שבת, אשר לכן היא קודמת לנר חנוכה. אלא פירושו הוא, דמאחר דסו"ס נעשה ע"י נר שבת גם "שלום בית" (אף כי איננו חלק מגוף המצוה), להכי מקדימים אותה לנר חנוכה.

וי"ל דזהו דיוק לשון הש"ס (שמעתיק הרמב"ם) – "נר ביתו", ולא "נר שבת", (כלשון הטור ושו"ע סי' רסג ותרע"ח, והוא לשון יותר ברור), כי יסוד הקדימה הוא לא מפני היותו חפצא ד"נר שבת", אלא לפי שהוא "נר ביתו" – המביא שלום בבית⁹. וכן מדוייק לפ"ז מה ששינה

ושולחן ערוך ומתנו מוצעת כו", ומדנקט "נר דלוק" בהדי "שולחן ערוך כו", משמע דגם זה משום כבוד שבת הוא.

8 בספר הבתים על הרמב"ם (נ.י. תשל"ח) פ"ה שם (בית מנוחה ריש שער ששי) "הדלקת נר בשבת חובה והוא מכלל עונג שבת וכבודו". וכן נקט בשיטת הרמב"ם בפרמ"ג (סי' רסד במשב"ז סק"א), ובס' תוספות שבת (פרס"ג סק"א), ושם, דבמקום אכילה הוא משום עונג ובשאר החדרים לכבוד (וראה ערוה"ש שם ס"ב שמקשה עליו). ובבהגר"א (סי' תקכט סק"א) כתב (בדעת הרמב"ם) "עונג הוא בשבת עצמו וכבוד הוא בע"ש כו", ואולי כן הוא נמי בחובת נר שבת לש"י הרמב"ם.

9 בריטב"א שבת (מכת"י, נ.י. תשכ"ז) שם משמע דנר ביתו קודם גם בחול (ובגלויני הש"ס מציין לשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קפא שנסתפק בזה). אבל מסתימת כל נוסח הרמב"ם, הטור והשו"ע,

מצות קידוש היום.

לעשות שלום, נמצא בהתכלית והמכוון של כל אחת ממצות התורה היא הבאת שלום בעולם, וא"כ בכה"ג שיש לפניו מצות נר ביתו ומצות נר חנוכה ואין ידו משגת כ"א עבור אחת מהן, הרי מצות נר חנוכה היא גופא דורשת ומחייבת שיוקדם נר ביתו משום שלום ביתו, כיון דגם מצות נר חנוכה ניתנה לעשות שלום¹¹.

ואולי זהו הטעם שקבע הרמב"ם הלכה זו בהל' חנוכה דוקא ולא בהל' שבת, להורות דהא דנר ביתו קודם אינו בגדר דחיית מצות נר חנוכה, אלא אדרבה, כיון שהקדמת נר ביתו הוא משום שלום, הרי זה קיום (גם) ב(כוונת) מצות נר חנוכה, שהיא בכלל כל התורה שניתנה לעשות שלום¹².

ומדויק לפ"ז מה שהרמב"ם מכליל שני הדינים - נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו וקידוש היום - בבבא אחת, דלא כבגמ'

ולכן מדגיש הרמב"ם בהל' י"ג "הואיל ושיניהם מד"ס כו", והיינו דמצד זה ה"ה שוות בחומרן, ומ"מ במצות נר חנוכה איכא עדיפות משום "זכרון הנס". משא"כ בהל' י"ד הרי אין המצוה דנר שבת דוחה, אלא המציאות דשלום ביתו היא הדוחה, ולכן אין מקום להדגיש דשתי המצוות הן מד"ס. וכן נוסח הלכה י"ג מוסב על הגברא - "מקדים לקנות כו' מוטב להקדים כו'", כי מצות הגברא דנר חנוכה עדיפא וקודמת לקידוש היום. משא"כ בהל' י"ד אין הקדימה שייכת למצות הגברא כ"א להחפצא דנר ביתו המביא שלום ביתו, ולכן נקטה בלשון המוסב על החפצא - "נר ביתו קודם".

יסיק בעומק כוונת הרמב"ם דהא דנר חנוכה מתבטל בפני נר שבת הוא דין בנר חנוכה גופי' וזהו קיומו ולא דחייתו

11) מובן דהא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם" אין הכוונה ל"שלום" כפשוטו (שלילת מחלוקת ופירוד בין אדם לחבירו וכיו"ב), דרוב מצות התורה אינן שייכות ל"שלום" זה, והמושג של "שלום" כאן הוא ענין רוחני ושייך לפנימיות התורה, ונתבאר במק"א (ראה לקוטי שיחות חט"ו ע' 379. ח"י"ז ע' 144). ומ"מ כיון דע"י נר שבת נעשה גם שלום כפשוטו, בהכרח שגם השלום הפנימי והרוחני הוא ביתר תוקף מבשאר המצות, עד שהוא בא לידי ביטוי גם בעשיית שלום כפשוטו (כמבואר שם), ואכ"מ.

12) עפ"ז י"ל גם באו"א, והיינו דהי' קשה לי' להרמב"ם מאחר ד(לשיטתו) נר שבת לא נתקן משום שלום ביתו, מה שייך לומר ד"נר ביתו קודם משום שלום ביתו", והרי שלום אינו ענין לגוף המצוה? (דלא כפי שנקטנו בפנים, דאפ"ה היא סיבה מספיקה להקדמת נר שבת). ומבאר דכיון ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום" נמצא דאין ענין השלום דבר צדדי שאינו שייך להמצוה, דאדרבה - הרי הוא תכלית (כל מצות התורה, כולל) מצות נר שבת.

וי"ל עוד, דהנה הרמב"ם סיים הלכה הנ"ל "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום". ויתכן דהרמב"ם לא הביא ענין זה רק כדי לסיים הספר (זמנים) בדברי אגדה (כדרכו בסיום שאר ספרי הי"ד), אלא דהוא גם תוספות ביאור (עכ"פ בדרך הדרוש) בגוף ההלכה¹⁰. והוא אשר כיון דנתינת כל התורה היא כדי

10) להעיר שבא' מכת"י הרמב"ם (הובא בילקוט שנויי נוסחאות ברמב"ם מהדורת פרנקל) "גדול השלום כו" היא - הלכה בפ"ע.

אוצרות המועדים

כז

היא גמר ותכלית כתיבתו, ואין אנו דוחין קדושת השם למען השלום, אלא דהכי מותנה בגוף הכתיבה וחלואת קדושתה¹⁴. ועד"ז הוא בדחיית נר חנוכה מפני נר ביתו, דאין זה ענין של דחי', אלא דע"י נר ביתו ושלוש ביתו נתקיים גם התכלית והמכוון דמצות נר חנוכה, שנכללת בכלל כל התורה שניתנה עבור השלום.

ויש להוסיף, דלפמ"כ הרמב"ם בתחילת הל' חנוכה בסיבת קביעות ימי חנוכה, יומתק למה הביא הא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום" דוקא בשייכות לחנוכה. וזה לשונו שם "בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות כו' עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם כו' ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים.. ימי שמחה והלל". נמצא דשייכותה של מצות נר חנוכה לענין השלום היא לא רק מפני היותה אחת ממצות התורה, אלא עוד זאת, כיון שיו"ט דחנוכה נקבע לזכר ישועת כללות דת ישראל, עסק כל התורה ומצוותיה, ה"ה שייכת לכל התורה - ו"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותי שלום".

שהם מופיעים בשתי בכות¹³. דאם הי' הך דינא דנר ביתו קודם בתורת דחי', א"כ היו באמת שתי הלכות נפרדות בלתי תלויות זו בזו, חדא דנר ביתו (שלום ביתו) דוחה נר חנוכה, ושנית, שדוחה קידוש היום. אבל לפי האמור דהא ד"כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם" הוא היסוד לקדימת נר ביתו, נמצא דשני הדינים בשרשם ועיקרם אינם אלא הלכה אחת, דגם נר חנוכה וגם קידוש היום הם בכלל כל התורה שניתנה למען השלום, ורק הצד השווה שבשניהם מחייב שיוקדם להם נר ביתו, ואין בזה כ"א חד דינא וחד הלכתא, ולהכי נקטם הרמב"ם בבת אחת.

ועפ"ז אולי י"ל, דמה שהביא הרמב"ם הא ד"השם נמחק לעשות שלום כו'", אינו בתור סעד לגוף הדין דנר ביתו קודם (כי כנ"ל אין צורך בהוכחה לדין המפורש בש"ס בפשיטות, וגם אין הנידון דומה לראי' כלל), אלא כוונתו להביא סמך ודמיון להגדרה הנ"ל - דקדימת נר ביתו אינה בתורת דחי' במצות חנוכה, אלא אדרבה קדימה זו הנעשית משום שלום מחוייבת מצד חנוכה גופא (כיון שענין השלום היא כוונת כל אחת ממצות התורה, כולל גם נר חנוכה). וע"ז מביא סעד ממחיקת השם, דהרי הא דמוחקין את השם לצורך השקאת סוטה אינו ענין לדחי', ר"ל דכבר איכא לפנינו שם כתוב ואנו דנין למוחקו לצורך ההשקאה, אלא להיפוך, השם נכתב מתחלתו במגילת סוטה כדי להימחק על המים, ומחיקתו היא

14 ומאד יומתק עפ"מ ש בנתיבות עולם להמהר"ל נתיב השלום פ"א - "ומה שאמר גדול השלום שהשם שנכתב בקדושה ימחה כדי לעשות שלום, דבר זה כי הש"י ג"כ שמו שלום ולפיכך אמרה תורה שימחה השם על המים לעשות השלום כי מחיקת השם הוא בשביל שמו של הש"י שהוא שלום, ודבר זה מבואר כי זה נקרא שהוא מוחק השם, כדי לקיים השם שהוא שלום". הרי דהמחיקה גופא היא קיומו דשם ה' שהוא שלום. וה"נ לענין קדימת נר ביתו לנר חנוכה, דא"י"ז דחיית מצות נר חנוכה אלא קיומו כבפנים.

13 וגם בטוש"ע שם ס"ג דהטעם משום שלום בית נאמר פעם אחת בסוף הענין, הרי הדין דנר שבת קודם הוא בב' בבות, משא"כ ברמב"ם (ובר"ח שבת שם).

מכתבי הדרכה

הדרכה ללימוד התורה מתוך הכרת נותן התורה
וקדושתה, כנגד מזימת היוונים "להשכיחם תורתך"

כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ
זי"ע למילוי משאלות לבבו לטובה.

אבל ביחד עם זה, מובן וגם פשוט,
שעליו לקיים הוראת חז"ל: יגעת ותקוים
ההבטחה - ומצאת.

וכדוגמת מלחמת ימי חנוכה שכותב
אודותה, שהמלחמה לא היתה נגד כל
אופן לימוד תורה, כי אם כמו שאנו
אומרים בנוסח על הנסים "להשכיחם
תורתך" דוקא, זאת אומרת שלא התנגדו
ללימוד תורה ובלבד שלא יהי' חקוק
בשעת מעשה ענין השייכות לנותן
התורה. וכן בענין המצות לא התנגדו
לכל המצות כי אם דוקא "חוקי רצונך",
זאת אומרת מצות שאין בהם טעם. ועל
זה נלחמו בני ישראל ובמילא נשאר
אצלם לימוד התורה בכלל וקיום המצות
שיש בהם גם עדות ומשפטים.

ועד"ז ממש בימינו אלה כפסק
המשנה: בשביל שתשמר התורה צריכה
להיות יראתו קודמת לחכמתו, אשר
הדרך לבוא לידי יראת שמים ואהבת
השם הוא כפסק הרמב"ם בהל' יסוה"ת
רפ"ב: שכיצד הדרך לבוא ליראתו ע"י
שיתבונן בגדולת הבורא ב"ה כו'. ויהי
רצון שינהג בעצמו כן וגם על חבריו שי'
ישפיע בזה.

(אגרות קודש ח"ט ע' קכה)

(2 מגילה ו, ב.)

(3 אבות פ"ג מ"ט.)

מצוה לפרסם אצל לומדי התורה

...ענין ימי חנוכה הרי הי' הנצחון לא
על ההתנגדות לתורה סתם ולמצות סתם,
אלא כהדיוק בהלשון שקבעו בתפלת
ישראל, "להעבירם מחוקי רצונך", זאת
אומרת שמקיים זה מפני שזהו רצון
הבורא (ואין נפקא מינה ה[נ]אם] מבין
בשכלו או לא), "ולהשכיחם תורתך"
דוקא, כי לימוד התורה סתם לא איכפת
להו, שהרי חכמה נפלאה היא כמו
שכתוב' "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני
העמים", אלא שלא רצו הלימוד ע"פ
קדושת התורה ופנימיות התורה, תורתך
דוקא,

וראה ג"כ באריכות בהמשך לזה
בהב"ח לשו"ע או"ח סי' מ"ז ד"ה ומה
שכתב דאמר ר"י שמצוה לפרסמם בכלל
ובפרט בתוככי היושבים באהלה של
תורה ולומדי'.

(אגרות קודש ח"ט ע' קכד)

להקדים יראתו לחכמתו

במענה למכתבו מנר הששי [של
חנוכה] בבקשת ברכת הצלחה בלימודים
ובהטעמה שחנוכה הוא הזמן שישראל
נלחמים על לימוד התורה הק'.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של

(1 דברים ד, ו.)

מארז שנתני מהדר!

של 58 חוברות

'לקראת שבת' ו'אוצרות המועדים'
על פרשת השבוע ומועדי ישראל

להזמנת המארז:

3030-770-718
oh@chasidus.net

הכמות מוגבלת

משלוח חינם

